

๕. วกกิสุตต

[๘๗] เอก์ สมัย ภควา ราชคเห วิหริติ เวฬุเน กลนทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน
 อายสฺมา วกกิ กุมภการนิเวสเน วิหริติ อาพาธโก ทุกฺขิตฺ พาทฺหคฺคิลาโน. อถ โข อายสฺมา วกกิ
 อุปฺปจฺจาเก อามนฺเตสฺสิ “เอถ ตฺเมห อาวุโส เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมถ, อุปสงฺกมิตฺวา มม วจฺเนน
 ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทล ‘วกกิ ฆนฺเต ภิกฺขุ อาพาธโก ทุกฺขิตฺ พาทฺหคฺคิลาโน, โส ภควโต
 ปาเท สิริสา วนฺทตี’ติ, เอวญจ วเทถ ‘สาธฺ กิร ฆนฺเต ภควา เยน วกกิ ภิกฺขุ เตนฺอุปสงฺกมตฺ
 อนุกมฺปํ อุปาทายา”ติ. “เอวมาวุโส”ติ โข เต ภิกฺขุ อายสฺมโต วกกิสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา
 เตนฺอุปสงฺกมิตฺวา, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิเวทตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีทิสฺส. เอกมฺนตํ นิสฺสินฺนา โข เต ภิกฺขุ
 ภควนฺตํ เอตทฺโวจํ “วกกิ ฆนฺเต ภิกฺขุ อาพาธโก ทุกฺขิตฺ พาทฺหคฺคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิริสา
 วนฺทติ, เอวญจ ปน วเทติ ‘สาธฺ กิร ฆนฺเต ภควา เยน วกกิ ภิกฺขุ เตนฺอุปสงฺกมตฺ อนุกมฺปํ
 อุปาทายา”ติ. อธิวเสสฺสิ ภควา ตฺถนฺทึภาเวเน.

อถ โข ภควา นิวาเสตฺวา ปตฺตจฺฉีรมาทาย เยนายสฺมา วกกิ เตนฺอุปสงฺกมิตฺวา. อทฺทสา โข
 อายสฺมา วกกิ ภควนฺตํ ทฺวโรทว อาคจฺจนฺตํ, ทิสฺวาน มญฺจเก สมโรสฺสิ.¹ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ
 วกกิ เอตทฺโวจ “อลํ วกกิ มา ตฺวํ มญฺจเก สมโรสฺสิ, สนฺติมานิ อาสนานิ ปญฺญตฺตานิ, ตตฺถาหํ
 นิสฺสีทิสฺสามิ”ติ. นิสฺสีทิตฺวา ภควา ปญฺญตฺเต อาสนเ, นิสฺซชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ วกกิ เอตทฺโวจ
 “กจฺจิ เต วกกิ ขมนฺนียํ, กจฺจิ ยาบณฺณียํ, กจฺจิ ทฺวหา เวทนา ปฏิกฺกมฺนติ โน อภิกฺกมฺนติ,
 ปฏิกฺกมฺโสนํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกมฺ”ติ ? น เม ฆนฺเต ขมนฺนียํ, น ยาบณฺณียํ, พาทฺหา เม ทฺวหา
 เวทนา อภิกฺกมฺนติ โน ปฏิกฺกมฺนติ, อภิกฺกมฺโสนํ ปญฺญายติ โน ปฏิกฺกมฺติ. กจฺจิ เต วกกิ น
 กิณฺจ กุกฺกจฺจํ น โกจิ วิปฺปฏิสาโรติ ? ตคฺข เม ฆนฺเต อนปฺปกํ กุกฺกจฺจํ, อนปฺปกํ วิปฺปฏิสาโรติ.
 กจฺจิ ปน ตํ วกกิ อตฺตา สิลโต น อุปวตฺตีติ ? น โข มํ ฆนฺเต อตฺตา สิลโต อุปวตฺตีติ. โน เจ กิร
 ตํ วกกิ อตฺตา สิลโต อุปวตฺติ, อถ กิณฺจ² เต กุกฺกจฺจํ, โก จ วิปฺปฏิสาโรติ ? จิรปฏิกาหํ ฆนฺเต
 ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตฺกามา, นตฺถิ จ เม กายสฺมี ตาวตฺติกา พลมตฺตา, ยาวตฺหา³ ภควนฺตํ
 ทสฺสนาย อุปสงฺกเมยฺยนฺติ.

อลํ วกกิ, กิ เต อิมินา ปุตฺติกาเยน ทิฏฺฐเจเน, โย โข วกกิ ธมฺมํ ปสฺสติ, โส มํ ปสฺสติ. โย มํ
 ปสฺสติ, โส ธมฺมํ ปสฺสติ. ธมฺมํ หิ วกกิ ปสฺสนโต มํ ปสฺสติ, มํ ปสฺสนโต ธมฺมํ ปสฺสติ.

¹ ก. สมณโจปิ, ส. สมณโจสิ., สังยุตตนิกาย ชนธวาวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๑๗ ฉบับ มจร.

² ฉ.ม. กิณฺจ

³ ก.,ส. ยาท, อ. ยายาท

แต่ ก็ มณฺเษล วรฺกสิ, รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ, ทุกฺขํ วา ตํ
 สุขํ วาติ ? ทุกฺขํ ภนฺเต. ยํ ปนานิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, กลลํ นุ ตํ สมนุสฺสิติ “เอตํ มม,
 เอโสหฺมสมฺมิ, เอโส เม อตฺตา”ติ ? โน เหนฺตํ ภนฺเต. เวทนา... สลฺยา... สงฺขาร... วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา
 อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต ฯ เปฯ เอโส เม อตฺตาติ. โน เหนฺตํ ภนฺเต. ตสฺมาติห ฯ เปฯ เอวํ ปสฺสํ
 ฯ เปฯ นาปรี อิตถตฺตยาติ ปชานาตีติ.

อถ โข ภควา อายสฺมนตํ วรฺกสิ อิมินา โอวาทเณ โอวทิตฺวา อุมฺมาสฺสยา เยน คิซฺมณฺเณ
 ปพฺพโต เตน ปกฺกามิ. อถ โข อายสฺมา วรฺกสิ อจิรปกฺกนตสฺส ภควโต อุปฺปจฺจาเก อามนฺเตสิ “เอถ
 มํ อาวุโส มณฺจกํ โอโรเปตฺวา เยน อีสสิคิลิปปสฺส กาสสิลา เตนุสฺสงมฺมถ ‘กลํ หิ นาม มาทิสฺโส
 อนฺตรมเร กาลํ กตฺตพฺพํ มณฺเษลเยยา”ติ. “เอวมาวุโส”ติ โข เต ภิกฺขุ อายสฺมโต วรฺกสิสฺส
 ปฐิสฺสตุวา อายสฺมนตํ วรฺกสิ มณฺจกํ โอโรเปตฺวา เยน อีสสิคิลิปปสฺส กาสสิลา เตนุสฺสงมฺมถ. อถ โข
 ภควา ตถจ รตฺตี ตถจ ทิวาวเสสํ คิซฺมณฺเณ ปพฺพเต วิหาสิ. อถ โข ทเว เทวตาโย อภิกฺกนฺตยา
 รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปิ คิซฺมณฺเณ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนุสฺสงมฺมถ. ฯ เปฯ
 เอกมฺนตํ อุมฺมาสฺส, เอกมฺนตํ จิตฺตา โข เอกา เทวตา ภควนฺตํ เอตทโวจ “วรฺกสิ ภนฺเต ภิกฺขุ วิโมกฺขาย
 เจเตตี”ติ. อปรฯ เทวตา ภควนฺตํ เอตทโวจ “โส หิ นฺน ภนฺเต สุวิมุตฺโต วิมฺจจิสฺสตี”ติ. อิทมโวจ
 ตา เทวตาโย, อิทํ วตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺถเวณฺตรธายีสุ.

อถ โข ภควา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “เอถ ตุมฺहे ภิกฺขเว เยน วรฺกสิ
 ภิกฺขุ เตนุสฺสงมฺมถ, อุปฺสงมฺมิตฺวา วรฺกสิ ภิกฺขุ เอวํ วเทถ :

สุณฺหาวุโส ตวํ วรฺกสิ ภควโต วจฺนํ ทฺวินนญจ เทวตานํ, อิมํ อาวุโส รตฺตี เทว เทวตาโย
 อภิกฺกนฺตยา รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปิ คิซฺมณฺเณ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนุสฺสงมฺมถ
 , อุปฺสงมฺมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ อุมฺมาสฺส, เอกมฺนตํ จิตฺตา โข อาวุโส เอกา เทวตา
 ภควนฺตํ เอตทโวจ ‘วรฺกสิ ภนฺเต ภิกฺขุ วิโมกฺขาย เจเตตี’ติ. อปรฯ เทวตา ภควนฺตํ เอตทโวจ ‘โส
 หิ นฺน ภนฺเต สุวิมุตฺโต วิมฺจจิสฺสตี’ติ. ภควา จ ตํ อาวุโส วรฺกสิ เอวมาห ‘มา ภายิ วรฺกสิ, มา ภายิ
 วรฺกสิ, อปาปกนฺเต มรณํ ภวิสฺสตี, อปาปิกา กาลกิรียา”ติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต
 ปฐิสฺสตุวา เยนายสฺมา วรฺกสิ เตนุสฺสงมฺมถ, อุปฺสงมฺมิตฺวา อายสฺมนตํ วรฺกสิ เอตทโวจ
 “สุณฺหาวุโส วรฺกสิ ภควโต วจฺนํ ทฺวินนญจ เทวตานน”ติ.

อถ โข อายสฺมา วรฺกสิ อุปฺปจฺจาเก อามนฺเตสิ “เอถ มํ อาวุโส มณฺจกา โอโรเปถ
 ‘กลํ หิ นาม มาทิสฺโส อจฺเจ อาสเน นิสิตฺวา ตสฺส ภควโต สาสนํ โสตพฺพํ มณฺเษลเยยา”ติ.
 “เอวมาวุโส”ติ โข เต ภิกฺขุ อายสฺมโต วรฺกสิสฺส ปฐิสฺสตุวา อายสฺมนตํ วรฺกสิ มณฺจกา โอโรเปสุ.

อิมิ อวูโส รตตี เทว เทวตาโย อภิกกนตาย รตติยา ฯเปฯ เอกมนต์ อฏฐิสฺ, เอกมนต์ จิตา โข อวูโส เอกา เทวตา ภควนฺตํ เอตทโวจ “วกฺกฺล ฆนฺเต ภิกฺขุ วิโมกฺขาย เจเตตี”ติ. อปฺรา เทวตา ภควนฺตํ เอตทโวจ “โส หิ ฆฺน ฆนฺเต สุวิมุตฺโต วิมฺจฺจิสฺสตี”ติ. ภควา จ ตํ อวูโส วกฺกฺล เวมมาห “มา ภายิ วกฺกฺล, มา ภายิ วกฺกฺล, อปาปกนฺเต มรณํ ภวิสฺสตี, อปาปิกา กาลกิริยา”ติ. เตนหาวิโส มม วจเนน ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทล “วกฺกฺล ฆนฺเต ภิกฺขุ อาพาธโก ทุกฺขีโต พาฬหคฺคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทตี”ติ, เหวญจ วเทถ “รูปํ อนิจฺจํ, ตาหํ ฆนฺเต น กงฺขามิ, ยถนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิจฺจามิ, ยถนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฌนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิจฺจามิ. เวทนา อนิจฺจา, ตาหํ ฆนฺเต น กงฺขามิ, ยถนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิจฺจามิ, ยถนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฌนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิจฺจามิ. สญฺญา อนิจฺจา, ตาหํ ฆนฺเต น กงฺขามิ, ยถนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิจฺจามิ, ยถนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฌนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิจฺจามิ, สขฺขารา อนิจฺจา, ตาหํ ฆนฺเต น กงฺขามิ, ยถนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิจฺจามิ, ยถนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฌนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิจฺจามิ, วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ตาหํ ฆนฺเต น กงฺขามิ, ยถนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิจฺจามิ, ยถนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฌนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิจฺจามิ”ติ. “เอวมาวูโส”ติ โข เต ภิกฺขุ आयสฺมโต วกฺกฺลิสฺส ปฏฺฐิสฺสตุวา ปกฺกมฺิสฺ. อถ โข आयสฺมา วกฺกฺล อจฺริปฺกนฺเตสฺส เตสฺส ภิกฺขุสฺส สตถํ อาหเรสิ.

อถ โข เต ภิกฺขุ เยน ภควา เตนูปสงฺกมฺิสฺ, อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนต์ นิสีทิสฺ, เอกมนต์ นิ. สินฺนา โข เต ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ “วกฺกฺล ฆนฺเต ภิกฺขุ อาพาธโก ทุกฺขีโต พาฬหคฺคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทตี, เหวญจ วเทติ ‘รูปํ อนิจฺจํ, ตาหํ ฆนฺเต น กงฺขามิ, ยถนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิจฺจามิ, ยถนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฌนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิจฺจามิ. เวทนา... สญฺญา... สขฺขารา วิญฺญาณํ อนิจฺจํ, ตาหํ ฆนฺเต น กงฺขามิ, ยถนิจฺจํ ตํ ทุกฺขนฺติ น วิจิจฺจามิ, ยถนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ, นตฺถิ เม ตตฺถ ฌนฺโท วา ราโค วา เปมํ วาติ น วิจิจฺจามิ”ติ.

อถ โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “อายาเม ภิกฺขเว เยน อีสฺสิคฺคิปปสฺส กาสฺสิลา เตนูปสงฺกมฺิสฺสาม, ยตฺถ วกฺกฺลينا กุลปฺตฺเตน สตถํ อาหริตฺน”ติ. “เอวํ ฆนฺเต”ติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสโส. อถ โข ภควา สมฺพหุเลหิ ภิกฺขุหิ สหฺธี เยน อีสฺสิคฺคิปปสฺส กาสฺสิลา เตนูปสงฺกมฺิ. อทฺทสา โข ภควา आयสฺมนฺตํ วกฺกฺลํ ทูรโตว มญฺจเก วิวตฺตกฺขณํ เสमानํ.

เตน โข ปน สมเยน ธูมายิตตตํ ติมิรายิตตตํ คจจเตว ปุริมทิสํ, คจจติ ปจจิมทิสํ, คจจติ
 อุตฺตรทิสํ, คจจติ ทกฺขิณทิสํ, คจจติ อุทฺธํ ทิสํ, คจจติ อโธทิสํ, คจจติ อนฺุทิสํ. อถ โข ภควา ภิกฺขุ
 อามนฺเตสิ “ปสฺสเถ โน ตุมฺเห ภิกฺขเว เอตํ ธูมายิตตตํ ติมิรายิตตตํ คจจเตว ปุริมทิสํ ฯเปฯ คจจติ
 อนฺุทิสน”ติ. เอวํ ภนฺเต. เอโส โข ภิกฺขเว มาโร ปาปิมา วกฺกสิสฺส กุลปฺุตตสฺส วิญญานํ
 สมเนวสตี⁴ “กตถ วกฺกสิสฺส กุลปฺุตตสฺส วิญญานํ ปตฺติฏฺฐิต’นฺติ. อปฺปตฺติฏฺฐิตฺเตน จ ภิกฺขเว
 วิญญานเณน วกฺกสิ กุลปฺุตโต ปรีนิพฺพุโตติ. ปญจมํ.

๖. อสฺสชิสฺสุต

[๘๘] เอกํ สมยํ ภควา ราชคเเห วิหริติ เวฬุเน กลนฺทกนิวาเป. เตน โข ปน สมเยน
 อายสฺมา อสฺสชิ กสฺสปการาเม วิหริติ อาพาธิโก ทฺวักขิโต พาฬหคิลาโน. อถ โข อายสฺมา อสฺสชิ
 อุปลฺวจาเก อามนฺเตสิ “เอถ ตุมฺเห อาวุโส เยน ภควา เตนฺุปสงฺกมถ, อุปลฺวสงฺกมิตฺวา มม วจเนน
 ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทถ ‘อสฺสชิ ภนฺเต ภิกฺขุ อาพาธิโก ทฺวักขิโต พาฬหคิลาโน, โส ภควโต
 ปาเท สิริสา วนฺทตี’ติ, เอวญจ วเทถ ‘สาธู กิร ภนฺเต ภควา เยน อสฺสชิ ภิกฺขุ เตนฺุปสงฺกมตฺ
 อนฺุกมปิ อุปาทายา”ติ. “เอวมาวุโส”ติ โข เต ภิกฺขุ อายสมโต อสฺสชิสฺส ปฏฺฐิสฺสุตฺวา เยน ภควา
 เตนฺุปสงฺกมิตฺวา, อุปลฺวสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสีทิสฺส, เอกมฺนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขุ
 ภควนฺตํ เอตทวโจ “อสฺสชิ ภนฺเต ภิกฺขุ อาพาธิโก ทฺวักขิโต พาฬหคิลาโน, โส ภควโต ปาเท สิริสา
 วนฺทตี’ติ, เอวญจ วเทถ ‘สาธู กิร ภนฺเต ภควา เยน อสฺสชิ ภิกฺขุ เตนฺุปสงฺกมตฺ อนฺุกมปิ
 อุปาทายา”ติ. อธิวเสสิ ภควา ตฺถนฺทีกาเวณ.

อถ โข ภควา สายณฺหสมยํ ปฏฺฐิสฺสุตฺวานา วุฏฺฐิตอ ยะนายสฺมา อสฺสชิ เตนฺุปสงฺกมิ. อทฺทสา
 โข อายสฺมา อสฺสชิ ภควนฺตํ ทฺวโรตฺว อาคจฺจนฺตํ, ทิสฺวาน มญฺจเก สมโรสี. อถ โข ภควา อายสมนฺต⁵
 อสฺสชี เอตทวโจ “อลํ อสฺสชิ มา ตวํ มญฺจเก สมโรสี, สนฺติมานิ อาสนานิ ปญฺญตฺตานิ, ตตฺถาหํ
 นิสีทิสฺสามิ”ติ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน, นิสฺซชฺช โข ภควา อายสมนฺตํ อสฺสชี เอตทวโจ
 “กจฺจิ เต อสฺสชิ ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ ฯเปฯ ปฏิกกมฺโสนํ ปญฺญายติ โน อภิกฺกโม”ติ ?

น เม ภนฺเต ขมนียํ ฯเปฯ อภิกฺกมฺโสนํ ปญฺญายติ โน ปฏิกกมฺโมติ. กจฺจิ เต อสฺสชิ น
 กิณฺจิ กุกฺกจฺจํ น โกจิ วิปฺปฏิสาโรติ ? ตคฺขเม ภนฺเต อนฺุปปกํ กุกฺกจฺจํ อนฺุปปโก วิปฺปฏิสาโรติ.

⁴ ม.,ส.,อ. สมเนวสตี

⁵ อ., ม. อายสมโต อสฺสชิสฺส

กจจิ ปน ตํ อสสชิ อตตะ สัลโล น อุปวทตฺติ ? น โข มํ ภนฺเต อตตะ สัลโล อุปวทตฺติ. โน เจ กิร
 ตํ อสสชิ อตตะ สัลโล อุปวทตฺติ, อถ กิณฺจ เต กุกฺกัจจํ โก จ วิปฺปฏิสาโรติ ? ปุพฺเพ ขวาทํ ภนฺเต
 เคลฺลเย^๖ ปสฺสมเภตฺวา ปสฺสมเภตฺวา กายสงฺขาเร วิหฺรามิ, โสฬํ สมาธิํ น ปฏิภณามิ. ตสฺส มยํ
 ภนฺเต ตํ สมาธิํ อปฺปฏิภโต เอวํ โหติ “โน จสฺสํ ปรีหยาเม”ติ. เย เต อสสชิ สมณพฺรหฺมณา
 สมาธิสํวาทา สมาธิสํมณฺเณ, เตสนํ ตํ สมาธิํ อปฺปฏิภตํ เอวํ โหติ “โน จสฺสํ มยํ ปรีหยาเม”ติ.

ตํ ก็ มณฺเณสิ อสสชิ รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ วา
 อนิจฺจํ วาติ ? อนิจฺจํ ภนฺเต. ตสฺมาติห ฯเปฯ เอวํ ปสฺสํ ฯเปฯ นาปรํ อิตฺถตฺตยาติ ปชานาติ. โส
 สุขญฺเจ เวทณํ เวทยติ,^๗ สา “อนิจฺจา”ติ ปชานาติ, อนชฺโณสิตาติ ปชานาติ, อนภินฺนทิตาติ.
 ทุกฺขญฺเจ เวทณํ เวทยติ, สา “อนิจฺจา”ติ ปชานาติ, “อนชฺโณสิตา”ติ ปชานาติ, “อนภินฺนทิตา”ติ
 ปชานาติ. อทุกฺขมสุขญฺเจ เวทณํ เวทยติ, สา “อนิจฺจา”ติ ฯเปฯ “อนภินฺนทิตา”ติ ปชานาติ. โส
 สุขญฺเจ เวทณํ เวทยติ, วิสณฺณตฺโต นํ เวทยติ, ทุกฺขญฺเจ เวทณํ เวทยติ, วิสณฺณตฺโต นํ เวทยติ.
 อทุกฺขมสุขญฺเจ เวทณํ เวทยติ, วิสณฺณตฺโต นํ เวทยติ. โส กายปริยฺยตฺติกญฺเจ เวทณํ เวทยมาโน
 “กายปริยฺยตฺติกํ เวทณํ เวทยามิ”ติ ปชานาติ, จีวิตปริยฺยตฺติกญฺเจ เวทณํ เวทยมาโน “จีวิตปริยฺยตฺติกํ
 เวทณํ เวทยามิ”ติ ปชานาติ, “กายสฺส เกพา อุทฺธํ จีวิตปริยฺยาทานา อีเรว สพฺพเวทยิตานิ
 อนภินฺนทิตานิ สตีภวิสฺสนตี”ติ ปชานาติ.

เสยฺยถาปิ อสสชิ เกลญจ ปฏิจฺจ วฏฺฐญฺจ ปฏิจฺจ เกลปปทีโป ฌาเยยฺย, ตสฺสเสว เกลสฺสจ
 วฏฺฐญฺจ ปรียาทานา อนาหาโร นิพฺพาเยยฺย. เอวเมว โข อสสชิ ภิกฺขุ กายปริยฺยตฺติกํ เวทณํ
 เวทยมาโน “กายปริยฺยตฺติกํ เวทณํ เวทยามิ”ติ ปชานาติ, จีวิตปริยฺยตฺติกํ เวทณํ เวทยมาโน
 “จีวิตปริยฺยตฺติกํ เวทณํ เวทยามิ”ติ ปชานาติ, “กายสฺส เกพา อุทฺธํ จีวิตปริยฺยาทานา อีเรว
 สพฺพเวทยิตานิ อนภินฺนทิตานิ สตีภวิสฺสนตี”ติ ปชานาติ. ฌญฺจ.

๗. เขมกสูตร

[๘๙] เอกํ สมยํ สมพฺพลา เถรา ภิกฺขุ โกสมพิยํ วิหรนฺติ โฆสิตารามे. เตน โข ปน สมเยน
 อายสฺมา เขมโก พทฺธิการาเม วิหรติ อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬหคฺคิลาโน. อถ โข เถรา ภิกฺขุ สายณฺห
 สมยํ ปฏิสฺสณานา วฏฺฐจิตา อายสฺมนตํ ทาสกํ อามนฺเตสุ “เอहि ตวํ อาวุโส ทาสก เยน เขมโก ภิกฺขุ

^๖ อี. เคลญญ™

^๗ สี.,อี. เวทิตติ

เตนุปลสงกม, อุปสงกมิตวา เขมกัม ภิกขุ เอวံ วเทหิ ‘เถรา ตัม อาวุโส เขมก เอวมาหังสุ ‘กัจจิ เต อาวุโส ขมนิยัม, กัจจิ ยาปณิยัม, กัจจิ ทุกขา เวทนา ปฏิกกมณติ โน อภิกกมณติ, ปฏิกกโมสานัม ปณณายติ โน อภิกกโม”ติ. “เอวมาวุโส”ติ โข อายสฺมา ทาสโก เถรานิ ภิกขุณฺ ปฏิสสตุวา เยนายสฺมา เขมโก เตนุปลสงกม, อุปสงกมิตวา อายสฺมณตัม เขมกัม เอตทโวจ “เถรา ตัม อาวุโส เขมก เอวมาหังสุ ‘กัจจิ เต อาวุโส ขมนิยัม, กัจจิ ทุกขา เวทนา ปฏิกกมณติ โน อภิกกมณติ, ปฏิกกโมสานัม ปณณายติ โน อภิกกโม”ติ. น เม อาวุโส ขมนิยัม, น ยาปณิยัม, พาฬหา เม ทุกขา เวทนา อภิกกมณติ โน ปฏิกกมณติ, อภิกกโมสานัม ปณณายติ โน ปฏิกกโมติ.

อถ โข อายสฺมา ทาสโก เยน เถรา ภิกขุ เตนุปลสงกม, อุปสงกมิตวา เถเร ภิกขุ เอตทโวจ “เขมโก อาวุโส ภิกขุ เอวมาห ‘น เม อาวุโส ขมนิยัม, น ยาปณิยัม, พาฬหา เม ทุกขา เวทนา อภิกกมณติ โน ปฏิกกมณติ, อภิกกโมสานัม ปณณายติ โน ปฏิกกโม”ติ. เอहि ตวํ อาวุโส ทาสก เยน เขมโก ภิกขุ เตนุปลสงกม, อุปสงกมิตวา เขมกัม ภิกขุ เอวံ วเทหิ “เถรา ตัม อาวุโส เขมก เอวมาหังสุ ‘ปณจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนธรา วุตตา ภควตา. เสยยถิทํ: รูปุปาทานกฺขนธโร เวทณูปาทานกฺขนธโร สยญูปาทานกฺขนธโร สงฺขารูปาทานกฺขนธโร วิญญานูปาทานกฺขนธโร, อิเมสุ อายสฺมา เขมโก ปณจสุ อุปาทานกฺขนธเรสุ กิณฺจิ อตตัม^๘ วา อตตนิยัม วา สมนุปลสฺสตี”ติ.

“เอวมาวุโส”ติ โข อายสฺมา ทาสโก เถรานิ ภิกขุณฺ ปฏิสสตุวา เยนายสฺมา เขมโก เตนุปลสงกม ๗เปฯ เถรา ตัม อาวุโส เขมก เอวมาหังสุ “ปณจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนธรา วุตตา ภควตา. เสยยถิทํ: รูปุปาทานกฺขนธโร ๗เปฯ วิญญานูปาทานกฺขนธโร, อิเมสุ อายสฺมา เขมโก ปณจสุ อุปาทานกฺขนธเรสุ กิณฺจิ อตตัม วา อตตนิยัม วา สมนุปลสฺสตี”ติ ปณจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนธรา วุตตา ภควตา. เสยยถิทํ: รูปุปาทานกฺขนธโร ๗เปฯ วิญญานูปาทานกฺขนธโร, อิเมสุ ขวาทํ อาวุโส ปณจสุ อุปาทานกฺขนธเรสุ น กิณฺจิ อตตัม วา อตตนิยัม วา สมนุปลสฺสามิ”ติ.

อถ โข อายสฺมา ทาสโก เยน เถรา ภิกขุ เตนุปลสงกม, อุปสงกมิตวา เถเร ภิกขุ เอตทโวจ “เขมโก อาวุโส ภิกขุ เอวมาห ‘ปณจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนธรา วุตตา ภควตา. เสยยถิทํ: รูปุปาทานกฺขนธโร ๗เปฯ วิญญานูปาทานกฺขนธโร, อิเมสุ ขวาทํ อาวุโส ปณจสุ อุปาทานกฺขนธเรสุ น กิณฺจิ อตตัม วา อตตนิยัม วา สมนุปลสฺสามิ”ติ. เอहि ตวํ อาวุโส ทาสก เยน เขมโก ภิกขุ เตนุปลสงกม, อุปสงกมิตวา เขมกัม ภิกขุ เอวံ วเทหิ “เถรา ตัม อาวุโส เขมก เอวมาหังสุ ‘ปณจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนธรา วุตตา ภควตา. เสยยถิทํ: รูปุปาทานกฺขนธโร ๗เปฯ วิญญานูปาทานก

^๘ อ. อตตานัม

ชนฺโธ, โน เจ กิรายสฺมา เขมโก อิมสฺส ปณฺจสฺส อุปาทานกฺขนเรสฺส กิลฺลิจิ อตฺตํ วา อตฺตนิยํ วา
สมนุสฺสสตี, เตนหายสฺมา เขมโก อรหํ ชีณาสโว”ติ.

“เอวมาวุโส”ติ โข อายสฺมา ทาสโก เถรานิ ภิกฺขุณํ ปฏิสสฺสตุวา เยนายสฺมา เขมโก ฯเปฯ
เถรา ตํ อาวุโส เขมก เอวมาหุสฺ “ปณฺจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนธา วุตฺตา ภควตา. เสยฺยถิทํ:
รูปฺปาทานกฺขนโธ ฯเปฯ วิญฺญาณฺปาทานกฺขนโธ, โน เจ กิรายสฺมา เขมโก อิมสฺส ปณฺจสฺส
อุปาทานกฺขนเรสฺส กิลฺลิจิ อตฺตํ วา อตฺตนิยํ วา สมนุสฺสสตี, เตนหายสฺมา เขมโก อรหํ ชีณาสโว”ติ.
ปณฺจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนธา วุตฺตา ภควตา. เสยฺยถิทํ: รูปฺปาทานกฺขนโธ ฯเปฯ วิญฺญาณ
ปาทานกฺขนโธ. อิมสฺส ขวาทํ อาวุโส ปณฺจสฺส อุปาทานกฺขนเรสฺส น กิลฺลิจิ อตฺตํ วา อตฺตนิยํ วา
สมนุสฺสสामी, น จมฺหิ อรหํ ชีณาสโว, อปฺปิ เม อาวุโส ปณฺจสฺส อุปาทานกฺขนเรสฺส “อสฺมี”ติ อธิคตํ,
“อฺยมฺหมสฺมี”ติ น จ สมนุสฺสสामीติ.

อถ โข อายสฺมา ทาสโก เยน เถรา ภิกฺขุ เตนุสฺสงกฺมิ, อุปฺสงกฺมิตฺวา เถเร ภิกฺขุ เอตทโวจ:
เขมโก อาวุโส ภิกฺขุ เอวมาห “ปณฺจิเม อาวุโส อุปาทานกฺขนธา วุตฺตา ภควตา. เสยฺยถิทํ:
รูปฺปาทานกฺขนโธ ฯเปฯ วิญฺญาณฺปาทานกฺขนโธ อิมสฺส ขวาทํ อาวุโส ปณฺจสฺส อุปาทานกฺขนเรสฺส น
กิลฺลิจิ อตฺตํ วา อตฺตนิยํ วา สมนุสฺสสामी, น จมฺหิ อรหํ ชีณาสโว, อปฺปิ เม อาวุโส ปณฺจสฺส
อุปาทานกฺขนเรสฺส “อสฺมี”ติ อธิคตํ, ‘อฺยมฺหมสฺมี’ติ น จ สมนุสฺสสामी”ติ.

เอหิ ตวํ อาวุโส ทาสก เยน เขมโก ภิกฺขุ เตนุสฺสงกฺม, อุปฺสงกฺมิตฺวา เขมกํ ภิกฺขุ เอว
วเทหิ: เถรา ตํ อาวุโส เขมก เอวมาหุสฺ “ยเมตํ อาวุโส เขมก ‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ, กิเมตํ ‘อสฺมี’ติ
วเทสฺสิ, รูปํ ‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ, อณฺณตฺร รูปา ‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ. เวทณํ... สณฺณํ... สงฺขารํ... วิญฺญาณํ
‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ, อณฺณตฺร วิญฺญาณา ‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ. ยเมตํ อาวุโส เขมก ‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ, กิเมตํ
‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ”ติ.

“เอวมาวุโส”ติ โข อายสฺมา ทาสโก เถรานิ ภิกฺขุณํ ปฏิสสฺสตุวา เยนายสฺมา เขมโก เตน
นุสฺสงกฺมิ, อุปฺสงกฺมิตฺวา อายสฺมนตํ เขมกํ เอตทโวจ: เถรา ตํ อาวุโส เขมก เอวมาหุสฺ “ยเมตํ
อาวุโส เขมก ‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ, กิเมตํ ‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ, รูปํ ‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ, อณฺณตฺร รูปา ‘อสฺมี’ติ
วเทสฺสิ. เวทณํ... สณฺณํ... สงฺขารํ... วิญฺญาณํ ‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ, อณฺณตฺร วิญฺญาณา ‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ.
ยเมตํ อาวุโส เขมก ‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ, กิเมตํ ‘อสฺมี’ติ วเทสฺสิ”ติ. อลํ อาวุโส ทาสก กิ อิมาย
สนธาวนิกาย, อาหาราวุโส ทณฺฑํ, อหเมว เยน เถรา ภิกฺขุ เตนุสฺสงกฺมิตฺวา เถเรหิ

อถ โข อายสฺมา เขมโก ทณฺฑโมลฺลพฺก เยน เถรา ภิกฺขุ เตนุสฺสงกฺมิ อุปฺสงกฺมิตฺวา เถเรหิ
ภิกฺขุหิ สทฺธิ สมฺโมทฺธิ, สมฺโมทฺธิยํ กถํ สารณฺณํ วิตฺติสารถฺวา เอกมนตํ นิสฺสีทฺธิ, เอกมนตํ นิสฺสินนํ โข

อายสมนฺตํ เขมกํ เถรา ภิกขุ เอตทโวจํ “ยเมตํ อาวุโส เขมก ‘อสมิ’ติ วเทสิ, กิเมตํ ‘อสมิ’ติ วเทสิ, รูป ‘อสมิ’ติ วเทสิ, อณฺณตฺร รุปา ‘อสมิ’ติ วเทสิ. เวทณํ... สณฺณํ... สงฺขาระ... วิญญาณํ ‘อสมิ’ติ วเทสิ, อณฺณตฺร วิญญาณา ‘อสมิ’ติ วเทสิ. ยเมตํ อาวุโส เขมก ‘อสมิ’ติ วเทสิ, กิเมตํ ‘อสมิ’ติ วเทสิ”ติ. น ขวาทํ อาวุโส รูป “อสมิ”ติ วทามิ, นปิ อณฺณตฺร รุปา “อสมิ”ติ วทามิ. น เวทณํ... น สณฺณํ... น สงฺขาระ... น วิญญาณํ “อสมิ”ติ วทามิ, นปิ อณฺณตฺร วิญญาณา “อสมิ”ติ วทามิ, อปิจ เม อาวุโส ปณฺจสุ อุปาทานกฺขนเรสุ “อสมิ”ติ อธิคตํ, “อยมหมสมิ”ติ น จ สมณุปสฺสามิ.

เสยฺยถาปิ อาวุโส อุปฺปลสฺส วา ปทุมสฺส วา ปุณฺชรีกสฺส วา คนฺโธ, โย นุ โข เอวํ วเทยฺย “ปตฺตสฺส คนฺโธ”ติ วา “วณฺณสฺส คนฺโธ”ติ วา “กิลฺยชฺชสฺส คนฺโธ”ติ วา, สมมา นุ โข โส วทมานโน วเทยฺยาติ ? โน เหตุํ อาวุโส. ยถากถํ ปนาวุโส สมมา พยากรมานโน พยากรเรยฺยาติ ? “ปุปฺพสฺส คนฺโธ”ติ โข อาวุโส สมมา พยากรมานโน พยากรเรยฺยาติ. เอวเมว ขวาทํ อาวุโส น รูป “อสมิ”ติ วทามิ, นปิ อณฺณตฺร รุปา “อสมิ”ติ วทามิ. น เวทณํ... น สณฺณํ... น สงฺขาระ... น วิญญาณํ “อสมิ”ติ วทามิ, นปิ อณฺณตฺร วิญญาณา “อสมิ”ติ วทามิ, อปิจ เม อาวุโส ปณฺจสุ อุปาทานกฺขนเรสุ “อสมิ”ติ อธิคตํ, “อยมหมสมิ”ติ น จ สมณุปสฺสามิ.

กิลฺยจาปิ อาวุโส อริยสาวกสฺส ปณฺโงจรมภาคิยานิ สณฺโงชนานิ ปหีนานิ ภาวนติ, อถ ขวสฺส โหติ โย จ ปณฺจสุ อุปาทานกฺขนเรสุ อนุสหคโต “อสมิ”ติ มาโน “อสมิ”ติ ฉนฺโท “อสมิ”ติ อนุสโย อสมฺมุหโต, โส อปเรน สมเยน ปณฺจสุ อุปาทานกฺขนเรสุ อุทฺยพฺพยานุปสฺสี วิหริติ “อิติ รูป, อิติ รูปสฺส สมฺมุทโย, อิติ รูปสฺส อตถงฺคโม. อิติ เวทณา... อิติ สณฺณา... อิติ สงฺขาระ... อิติ วิญญาณํ, อิติ วิญญาณสฺส สมฺมุทโย, อิติ วิญญาณสฺส อตถงฺคโม”ติ. ตสฺสิเมสุ ปณฺจสุ อุปาทานกฺขนเรสุ อุทฺยพฺพยานุปสฺสีโน วิหริโต โยปิสฺส โหติ ปณฺจสุ อุปาทานกฺขนเรสุ อนุสหคโต “อสมิ”ติ มาโน “อสมิ”ติ ฉนฺโท “อสมิ”ติ อนุสโย อสมฺมุหโต, โสปิ สมุคฺฆาตํ คจฺฉติ.

เสยฺยถาปิ อาวุโส วตถํ สงฺกิลฺยจฺจ มลคฺคหิตํ, ตเมนํ สามิกา รชกสฺส อนุปฺปทชฺชํ, ตเมนํ รชโก อุเส วา ขาเร วา โคมเย วา สมมททิตฺวา อจฺเจ อุทฺเท วิกฺขาละติ, กิลฺยจาปิ ตํ โหติ วตถํ ปรีสุทฺธํ ปรีโยทาทํ, อถ ขวสฺส โหติ โย จ อนุสหคโต อุตฺตคนฺโธ วา ขารคนฺโธ วา โคมยคนฺโธ วา อสมฺมุหโต, ตเมนํ รชโก สามิกานํ เทติ, ตเมนํ สามิกา คนฺธปริภาวิเต กรณฺทเก นิกฺขิปนฺติ, โยปิสฺส โหติ อนุสหคโต อุตฺตคนฺโธ วา ขารคนฺโธ วา โคมยคนฺโธ วา อสมฺมุหโต, โสปิ สมุคฺฆาตํ คจฺฉติ. เอวเมว โข อาวุโส กิลฺยจาปิ อริยสาวกสฺส ปณฺโงจรมภาคิยานิ สณฺโงชนานิ ปหีนานิ ภาวนติ, อถ ขวสฺส โหติ โย จ ปณฺจสุ อุปาทานกฺขนเรสุ อนุสหคโต “อสมิ”ติ มาโน “อสมิ”ติ ฉนฺโท “อสมิ”ติ

อนุสโย อสมุหโต, โส อปรณ สมเยน ปณจสุ อุปาทานกชนเรสุ อุทยพพยานุปสสี วิหรติ “อิติ รูป, อิติ รูปสส สมุทโย, อิติ รูปสส อตถงคโม. อิติ เวทนา... อิติ สญญา... อิติ สงขาร... อิติ วิญญาน, อิติ วิญญานสส สมุทโย, อิติ วิญญานสส อตถงคโม”ติ. ตสสิเมสุ ปณจสุ อุปาทานก. ชนเรสุ อุทยพพยานุปสสีโน วิหรโต โยปิสส โหติ ปณจสุ อุปาทานกชนเรสุ อนุสหคโต “อสมิ”ติ มาโน “อสมิ”ติ ฉนโท “อสมิ”ติ อนุสโย อสมุหโต, โสปี สมุคฆาต คจจตีติ.

เอว วุตเต เถรา ภิกขุ อายสมนตัม เขมกัม เอตทโวจ “น โข มย อายสมนตัม เขมกัม วิหเสสา เปชา อปุจฉิมหา,⁹ อปี จายสมา เขมโก ปโหติ¹⁰ ตสส ภควโต สาสนํ วิตถาเรน อาจิกขิตุํ เทเสตุํ ปณณเปตุํ¹¹ ปฏฐเปตุํ วิวริตุํ วิภชิตุํ อุตตานีกาตุํ, ตยิทํ¹² อายสมตา เขมเกน ตสส ภควโต สาสนํ วิตถาเรน อาจิกขิตุํ เทสิตุํ ปณณปีตุํ ปฏฐปีตุํ วิวริตุํ วิภชิตุํ อุตตานีกตณ”ติ.

อิทมโวจ อายสมา เขมโก. อตตมนา เถรา ภิกขุ อายสมโต เขมกสส ภาสิตํ อภินนุํ. อิมสมิณจ ปน เวยยากรณสมิ ภาณมานา สญจิมตตานํ เถรานํ ภิกขุณํ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตตานิ วิมจจิสฺส อายสมโต จ เขมกสสาติ. สตตม.

๘. ฉนณสูตร

[๔๐] เอกิ สมยํ สมพหุลา เถรา ภิกขุ พารานณสิยํ วิหรนติ อสิปตเน มิคทาเย. อถ โข อายสมา ฉนโน สายณหสมยํ ปฏิสลลانا วุฏฐิตอ อปาปุณณ¹³ อาทาย วิหาราเรน วิหารํ อุปสงกมิตวา เถเร ภิกขุ เอตทโวจ “โอวทนต์ มํ อายสมนโต เถรา, อนุสาสนตุ มํ อายสมนโต เถรา, กโรนตุ เม อายสมนโต เถรา ธมมํ กถํ, ยถาหํ ธมมํ ปสเสยยน”ติ.

เอว วุตเต เถรา ภิกขุ อายสมนตัม ฉนโน เอตทโวจ “รูป โข อาวุโส ฉนณ อนิจจํ, เวทนา อนิจจา, สญญา อนิจจา, สงขาร อนิจจา, วิญญาน อนิจจํ. รูป อนตตา. เวทนา... สญญา... สงขาร... วิญญาน อนตตา. สพเพ สงขาร อนิจจา, สพเพ ธมมา อนตตา”ติ.

⁹ ฉ.ม.,อี. ปุจฉิมหา

¹⁰ ฉ.ม. ปโหสิ

¹¹ ฉ.ม.,อี. ปณณเปตุ

¹² ก. ยทิท

¹³ ฉ.ม.,อี. อวาปุณณ

อด โข อายสฺมโต ฉนฺนสฺส เอตทโหสิ “มยหิปี โข¹⁴ เอตํ เอวํ โหติ ‘รูปํ อนิจฺจํ. เวทนา... สญฺญา... สงฺขาร... วิญฺญาณํ อนิจฺจํ. รูปํ อนตฺตา. เวทนา สญฺญา... สงฺขาร... วิญฺญาณํ อนตฺตา. สพฺเพ สงฺขาร... อนิจฺจา, สพฺเพ ฐมฺมา อนตฺตา’ติ. อด จ ปน เม สพฺพสงฺขารสมฺเถ สพฺพุปฺปิณฺณิสฺสคฺเค ตณฺหาภฺย เวราเค นิโรธะ นิพฺพาเน จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ นปฺปสํสํติ น สนฺติภฺภูจฺติ นาคิํมฺภจฺติ, ปฺริตฺตสฺสนาอุปาทานํ อุปฺปชฺชติ, ปจฺจุทาวตฺตติ มานสํ, อด โโก จรฺหิ ‘เม อตฺตา’ติ. น โข ปเนวํ ฐมฺมํ ปสฺสโต โหติ. โก นฺุ โข เม ตถา ฐมฺมํ เทเสยฺย, ยถาหํ ฐมฺมํ ปสฺเสยฺยน”ติ.

อด โข อายสฺมโต ฉนฺนสฺส เอตทโหสิ “อัย โข อายสฺมา อานนฺโท โกสมฺปิยํ วิหฺรติ โฆสิตารามะ, สตฺถุ เจว สํวณฺณโต, สมฺภาวโต จ วิญฺญํ สพฺพรหมจาริณํ, บิโหติ จ เม อายสฺมา อานนฺโท ตถา ฐมฺมํ เทเสตุํ, ยถาหํ ฐมฺมํ ปสฺเสยฺย. อตฺถิ จ เม อายสฺมนฺเต อานนฺเต ตาวตฺติกา วิสฺสภูจฺติ. ยนฺนุนาหํ เยนายสฺมา อานนฺโท เตนฺุปสงฺกเมยฺยน”ติ. อด โข อายสฺมา ฉนฺโน เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจิวฺรมาทาย เยน โกสมฺปิ โฆสิตารามะ, เยนายสฺมา อานนฺโท เตนฺุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมา อานนฺเทน สทฺธี สมฺโมทิติ, สมฺโมทนิยํ กถํ สารณิยํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนตํ นิสีทิติ, เอกมฺนตํ นิสีนฺโน โข อายสฺมา ฉนฺโน อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ :

เอกมิตาหํ อาวุโส อานนฺท สมยํ พาราณสียํ วิหฺรามิ อีสิปฺตเน มิคทาเยล อด ขวาทํ อาวุโส สายนฺทสมยํ ปฏฺฐิสฺสลาณา วุฏฺฐิโต อปาปฺรณํ อาทาย วิหารเณ วิหารํ อุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา เถเร ภิกฺขุ เอตทโวจ “โอวทนต์ มํ อายสฺมนฺโต เถรา, อนุสาสนตุ มํ อายสฺมนฺโต เถรา, กโรนตุ เม อายสฺมนฺโต เถรา ฐมฺมํ กถํ, ยถาหํ ฐมฺมํ ปสฺเสยฺยน”ติ. เอวํ วุตฺเต มํ อาวุโส เถรา ภิกฺขุ เอตทโวจ “รูปํ โข อาวุโส ฉนฺน อนิจฺจํ. เวทนา... สญฺญา... สงฺขาร... วิญฺญาณํ อนิจฺจํ. รูปํ อนตฺตา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนตฺตา. สพฺเพ สงฺขาร... อนิจฺจา, สพฺเพ ฐมฺมา อนตฺตา”ติ.

ตสฺส มยหิ อาวุโส เอตทโหสิ “มยหิปี โข เอตํ เอวํ โหติ ‘รูปํ อนิจฺจํ ฯเปฯ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ. รูปํ อนตฺตา. เวทนา... สญฺญา... สงฺขาร... วิญฺญาณํ อนตฺตา. สพฺเพ สงฺขาร... อนิจฺจา, สพฺเพ ฐมฺมา อนตฺตา’ติ. อด จ ปน เม สพฺพสงฺขารสมฺเถ สพฺพุปฺปิณฺณิสฺสคฺเค ตณฺหาภฺย เวราเค นิโรธะ นิพฺพาเน จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ นปฺปสํสํติ น สนฺติภฺภูจฺติ นาคิํมฺภจฺติ, ปฺริตฺตสฺสนาอุปาทานํ อุปฺปชฺชติ, ปจฺจุทาวตฺตติ มานสํ, อด โโก จรฺหิ ‘เม อตฺตา’ติ. น โข ปเนวํ ฐมฺมํ ปสฺสโต โหติ. โก นฺุ โข เม ตถา ฐมฺมํ เทเสยฺย, ยถาหํ ฐมฺมํ ปสฺเสยฺยน”ติ.

¹⁴ ฉ.ม. มยหิปี โข เอตํ เอวํ. เอวฺมฺปริปี

ตสส มยห์ อาวุโส เอตทโหสิ “อัย โข อายสฺมา อานนฺโท โกสมพฺย วิหริติ โฆสิตราเม, สตถุ เจว ส่วนณฺโณ, สมภาวิโต จ วิญญูํ สพรหมจารีณํ, ปโหติ จ เม อายสฺมา อานนฺโท ตถา ฌมํ เทเสตุํ, ยถาห์ ฌมํ ปสฺเสยฺย, อตฺถิ จ เม อายสฺมนฺเต อานนฺเต ตาวติกา วิสสฺสจฺจิ. ยนฺนุนาห์ เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกเมยฺยน”ติ. โอวทฺตุ มํ อายสฺมา อานนฺโท, อนุสาสตุ มํ อายสฺมา อานนฺโท, กโรตุ เม อายสฺมา อานนฺโท ฌมมึ กถํ, ยถาห์ ฌมํ ปสฺเสยฺยนติ.

เอตตเคนปี มยํ อายสฺมโต ฉนฺนสฺส อตฺตมฺนา อภิตทฺธา, อปี นาม ตํ อายสฺมา ฉนฺโน อาวิ อกาสิ, ซีลํ ฉินฺทิตฺวา.¹⁵ โอทหาวุโส ฉนฺน โสตํ, ภพฺโพสิ ฌมํ วิญญาตุนฺติ. อถ โข อายสฺมโต ฉนฺนสฺส ตาวตเคนเนว อุพารํ ปีติปาโมชฺชํ อุปฺปชฺชติ “ภพฺโพ กิรสมมึ ฌมํ วิญญาตุน”ติ.

สมมุขา เมตํ อาวุโส ฉนฺน ภควโต สุตํ, สมมุขา ปฏิกุคฺคิตํ กจฺจานโคตตํ ภิกฺขุํ โอวทฺตสฺส, ทวยนิสฺสิตํ ขวายํ กจฺจาน โลโก เยภฺยุเยน อตฺถิตฺถเจว นตฺถิตฺถเจว, โลกสมฺมุทํ โข กจฺจาน ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ปสฺสโต ยา โลเก นตฺถิตา, สา น โหติ. โลกนิโรธํ โข กจฺจาน ยถา ภูตํ สมฺมปฺปญฺญา ย ปสฺสโต ยา โลเก อตฺถิตา, สา น โหติ. อุปฺยุปาทานาภินิเวสวินิพนฺโธ ขวายํ กจฺจาน โลโก เยภฺยุเยน, ตถายํ อุปฺยุปาทานํ เจตฺโส อธิฏฺฐานาภินิเวसानุสยํ น อุปฺเปติ น อุปาติ ยติ, น อธิฏฺฐาติ “อตฺตา เม”ติ. ทุกฺขเมว อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชติ, ทุกฺขํ นิรุชฺชมานํ นิรุชฺชติ. น กชฺชติ น วิจิกิฉนฺติ อปรปฺปจฺจยา ฌาณเมวสฺส เอตถ โหติ. เอตตาวตา โข กจฺจาน สมฺมาทิฏฺฐิ โหติ. “สพฺพมตฺถิ”ติ โข กจฺจาน อยมโก อนุโต, “สพฺพํ นตฺถิ”ติ อัยํ ทฺติโย อนุโต, เอเต เต กจฺจาน อุโก อนุเต อนุปคฺคม มชฺฌเนน ตถาคโต ฌมํ เทเสติ : อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราล สงฺขารปจฺจยา วิญญาณํ ๗เปฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนธสฺส สมฺมุทโย โหติ, อวิชฺชา ย ตเวว อเสสวราคะนิโรธา สงฺขารนิโรธ ๗เปฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนธสฺส นิโรธ โหติ.

เอวเมตํ อาวุโส อานนฺท โหติ, เยสํ อายสฺมนฺตานํ ตาทิสสา สพรหมจารโย อนุกมฺปกา อตฺถกามา โอวาทกา อนุสาสกา, อิทฺถจ ปน เม อายสฺมโต อานนฺทสฺส ฌมมเทสนํ สุตฺวา ฌมโม อภิสมิโตติ. อภฺฐม.

๙. ราชูลสูตร

[๙๑] สวตฺถินิทานํ. อถ โข อายสฺมา ราชูล เยน ภควา เตนุปสงฺกมึ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสฺสี, เอกมนฺตํ นิสฺสินโน โข อายสฺมา ราชูล ภควนฺตํ เอตทโวจ

¹⁵ ฉ.ม. ภินฺทิต

“กณนุ โข ภนเต ชานโต กลั ปสสโต อิมสมิณจ สวิญญานเก กาเย พหิทธา จ สพพนิมิตเตสุ
อหังการมมุงการมานานุสยา น โหนตี”ติ.

ยงกิลลิจิ ราชูล รูปิ อตีตानาคตปัจจุปปนน์ อชมตตัม วา พหิทธา วา โอฟาริกัม วา สุขุมม์ วา
หีนัม วา ปณีตัม วา ยัม พุเร สนติเก วา, สพพัม รูปิ “เนตัม มม, เนโสหมสมมิ, น เมโส อตตะตา”ติ เอวเมตัม
ยถาภูตัม สมมปปญญาย ปสสตี. ยถา กัจจิ เวทนา ยา... กัจจิ สญญา... เย เกจิ สงขารรา... ยงกิลลิจิ
วิญญานัม อตีตानาคตปัจจุปปนน์ อชมตตัม วา พหิทธา วา ฯเปฯ สพพัม วิญญานัม “เนตัม มม, เน
โสหมสมมิ, น เมโส อตตะตา”ติ เอวเมตัม ยถาภูตัม สมมปปญญาย ปสสตี. เอวัม โข ราชูล ชานโต เอวัม
ปสสโต อิมสมิณจ สวิญญานเก กาเย พหิทธา จ สพพนิมิตเตสุ อหังการมมุงการมานานุสยา น
โหนตีติ. นวม.

๑๐. พุติยราชูลสูตร

[๙๒] สวตถินิทาน. เอกมณตัม นิสินโน โข อายสฺมา ราชูลเ ภควนตัม เอตทโวจ “กณ นุ โข
ภนเต ชานโต กลั ปสสโต อิมสมิณจ สวิญญานเก กาเย พหิทธา จ สพพนิมิตเตสุ อหังการ
มมุงการมานาปคตัม มานสํ โหตี วิธาสมตีกกนตัม สนตัม สุวิมุตตณ”ติ ? ยงกิลลิจิ ราชูล รูปิ
อตีตानาคตปัจจุปปนน์ อชมตตัม วา พหิทธา วา โอฟาริกัม วา ฯเปฯ ยัม พุเร สนติเก วา, สพพัม รูปิ
“เนตัม มม, เนโสหมสมมิ, น เมโส อตตะตา”ติ เอวเมตัม ยถาภูตัม สมมปปญญาย ทิสฺวา อนุปาทา
วิมุตโต โหตี. ยถา กัจจิ เวทนา... ยถา กัจจิ สญญา... เย เกจิ สงขารรา... ยงกิลลิจิ วิญญานัม
อตีตानาคตปัจจุปปนน์ อชมตตัม วา พหิทธา วา โอฟาริกัม วา สุขุมม์ วา หีนัม วา ปณีตัม วา ยัม พุเร
สนติเก วา, สพพัม วิญญานัม “เนตัม มม, เนโสหมสมมิ, น เมโส อตตะตา”ติ เอวเมตัม ยถาภูตัม
สมมปปญญาย ทิสฺวา อนุปาทา วิมุตโต โหตี. เอวัม โข ราชูล ชานโต เอวัม ปสสโต อิมสมิณจ
สวิญญานเก กาเย พหิทธา จ สพพนิมิตเตสุ อหังการมมุงการมานาปคตัม มานสํ โหตี
วิธาสมตีกกนตัม สนตัม สุวิมุตตณติ. ทสม.

เถรวคโค จตุตเถ.

ตสฺสุทฺธานัน

อาณนุโท ติสโส ยมโก

อนุราธโร จ วกฺกสิ

อสฺสชิ เขมโก ฉนโน

ราชูลา อปเร พุเว.

๕. วักกีสสูตร ว่าด้วยพระวักกิลิ

[๘๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ท่านพระวักกิลิอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก พักอยู่ที่โรงช้างหม้อ

ครั้งนั้น ท่านพระวักกิลิเรียกภิกษุผู้ปฏิบัติทุกหลายมากกล่าวว่า มาเถิด ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระยุคลบาทด้วยเศียรเกล้าตามคำของผมนำ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุวักกิลิอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระองค์ด้วยเศียรเกล้า และขอพวกท่านจงกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดอาศัยความอนุเคราะห์เสด็จไปเยี่ยมภิกษุวักกิลิถึงที่อยู่เถิด

ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุวักกิลิอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระองค์ด้วยเศียรเกล้า และฝากมากราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดอาศัยความอนุเคราะห์เสด็จไปเยี่ยมภิกษุวักกิลิถึงที่อยู่เถิด

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมิตโดยคชณิภาพ

ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร ได้เสด็จเข้าไปเยี่ยมท่านพระวักกิลิถึงที่อยู่ ท่านพระวักกิลิได้เห็นพระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จมาแต่ไกลจึงลุกขึ้นจากเตียง

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระวักกิลิดังนี้ว่า ออย่าเลย วักกิลิ เธออย่าลุกจากเตียงเลย เราจักนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้

พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนพุทธอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ได้ตรัสถามว่า วักกิลิ เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ทุกขเวทนาทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้นหรือ อาการทุเลาปรากฏ อาการกำเริบไม่ปรากฏหรือ

ท่านพระวักกิลิกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวณามีแต่กำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ พระพุทธเจ้าข้า

วักกิลิ เธอไม่รำคาญ ไม่ทรมนทรมายบ้างหรือ

ความจริง ข้าพระองค์รำคาญ ทรมนทรมายมาก พระพุทธเจ้าข้า

วักกิลิ เธอติเตียนตนเองโดยศีลได้หรือไม่

ข้าพระองค์ติเตียนตนเองโดยศีลไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า

วักกิลิ ถ้าเธอติเตียนตนเองโดยศีลไม่ได้แล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอจะรำคาญ ทรมนทรมายไปทำไม

ข้าพระองค์ประสงค์จะเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคนานแล้ว แต่ร่างกายของข้าพระองค์ไม่มีกำลังพอที่จะเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้ พระพุทธเจ้าข้า

ออย่าเลย วักกิลิ จะมีประโยชน์อะไรด้วยร่างกายอันเปื่อยเน่าที่เธอเห็นอยู่นี้ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ความจริง เมื่อเห็นธรรมก็ชื่อว่าเห็นเรา เมื่อเห็นเราก็ชื่อว่าเห็นธรรม

วักกฺกสิ เธอจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง
 ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า
 ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข
 เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า
 ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา
 ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า
 เวทนา สัญญา สังขาร ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง
 ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯลฯ
 ... นั่นเป็นอิตตาของเรา
 ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า
 เพราะเหตุนั้นแล ฯลฯ อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ รู้ชัดว่า ... ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็น
 อย่างนี้อีกต่อไป

ครั้นพระผู้มีพระภาคตรัสสอนท่านพระวักกฺกสิด้วยพระโอวาทนี้แล้วทรงลุกจากพุทธอาสน์เสด็จไป
 ทางภูเขาคิฆณณภู

ลำดับนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน ท่านพระวักกฺกสิได้เรียก ภิกษุผู้อุปฐากทั้งหลาย
 มากล่าวว่า มาเถิด ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงช่วยอุ้มผมขึ้นเตียงแล้วหามไปยังวิหารกาฬสาลาข้างภูเขาอิสิคิลิ
 ทำไมพระอย่างผมจะพึงสำคัญตนว่าควรมรณภาพในสรวกบ้านเล่า

ภิกษุผู้อุปฐากเหล่านั้นรับคำแล้ว อุ้มท่านพระวักกฺกสิขึ้นเตียง หามไปยังวิหารกาฬสาลาข้างภูเขา
 อิสิคิลิ

ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูเขาคิฆณณภูตลอดคืนและวันที่ยังเหลืออยู่นั้น เมื่อราตรี¹⁶
 ผ่านไป เทวดา ๒ องค์ มีวรรณะงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างทั่วภูเขาคิฆณณภู เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
 ถึงที่ประทับ ฯลฯ ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ครั้นแล้วเทวดาองค์หนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ พระวักกฺกสิคิดเพื่อหลุดพ้น

เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระวักกฺกสินั้นหลุดพ้นดีแล้ว จักหลุดพ้นได้
 แน่

เทวดาเหล่านั้นได้กราบทูลดังนี้แล้ว ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้ว หายตัว
 ไป ณ ที่นั้นนั่นเอง

ครั้นราตรินั้นผ่านไป พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า มาเถิดภิกษุทั้งหลาย เธอ
 ทั้งหลายจงเข้าไปหาภิกษุวักกฺกสิถึงที่อยู่แล้วบอกว่า ท่านวักกฺกสิ ท่านจงฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคและ

¹⁶ ราตรี ในที่นี้หมายถึงปฐมยาม (ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๓, อ.จ.ต.ก.อ. (บาลี) ๒/๑๒๘/๒๖๗)

คำของเทวดา ๒ องค์ เมื่อคืนนี้ เมื่อราตรีผ่านไป เทวดา ๒ องค์ มีวรรณงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างทั่ว
ภูเขาศิขณภูมิ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ครั้นแล้วเทวดา
องค์หนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระวักกลิคิดเพื่อหลุดพ้น เทวดาอีกองค์
หนึ่งได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระวักกลินั้นหลุดพ้นดีแล้ว จักหลุดพ้นได้แน่ ทั้งพระผู้มีพระภาค
ได้ตรัสถึงท่านว่า อย่างกลัวเลยวักกลิ อย่างกลัวเลยวักกลิ ความตายอันไม่ต่ำช้าจักมีแก่เธอ การทำกาละ (ตาย)
จะไม่เลวทราม

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เข้าไปหาท่านพระวักกลิถึงที่อยู่แล้วได้บอกว่า ท่านวักกลิ
ท่านจงฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค และคำของเทวดา ๒ องค์เถิด

ลำดับนั้น ท่านพระวักกลิได้เรียกภิกษุผู้อุปฐากทั้งหลายมากล่าวว่า มาเถิด ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
จงช่วยอุ้มผมลงจากเตียง ทำไมพระอย่างผมจะพึงสำคัญตนว่าควรนั่งบนอาสนะสูงแล้วฟังคำสั่งสอนของ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเล่า

ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้วก็ช่วยกันอุ้มท่านพระวักกลิลงจากเตียง ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า ท่านผู้มีอายุ
เมื่อคืนนี้ เมื่อราตรีผ่านไป เทวดา ๒ องค์ ฯลฯ ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ครั้นแล้วเทวดาองค์หนึ่งได้กราบทูลพระ
ผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระวักกลิคิดเพื่อหลุดพ้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระวักกลินั้นหลุดพ้นดีแล้ว จักหลุดพ้นได้แน่ ทั้งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึง
ท่านว่า อย่างกลัวเลยวักกลิ อย่างกลัวเลยวักกลิ ความตายอันไม่ต่ำช้าจักมีแก่เธอ การทำกาละจะไม่เลวทราม

ท่านพระวักกลิกล่าวว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงถวายอภิวาทพระยุคลบาทของ
พระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าตามคำของผมว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุวักกลิอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้
หนัก ขอถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระองค์ด้วยเศียรเกล้า และขอพวกท่านจงกราบทูลอย่างนี้ว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่เคลือบแคลงรูปที่ไม่เที่ยง ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่
สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ความพอใจ ความกำหนด หรือความรักใคร่ใน
สิ่งนั้นไม่มีแก่เรา

ไม่เคลือบแคลงเวทนาที่ไม่เที่ยง ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ความพอใจ ความกำหนด หรือความรักใคร่ในสิ่งนั้นไม่มีแก่เรา

ไม่เคลือบแคลงสัญญาที่ไม่เที่ยง ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ความพอใจ ความกำหนด หรือความรักใคร่ในสิ่งนั้นไม่มีแก่เรา

ไม่เคลือบแคลงสังขารที่ไม่เที่ยง ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ความพอใจ ความกำหนด หรือความรักใคร่ในสิ่งนั้นไม่มีแก่เรา

ไม่เคลือบแคลงวิญญาณที่ไม่เที่ยง ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ความพอใจ ความกำหนด หรือความรักใคร่ในสิ่งนั้นไม่มีแก่เรา

ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้วก็จากไป เมื่อภิกษุเหล่านั้นจากไปไม่นาน ท่านพระวัคกลีก็นำคัสตรามา¹⁷

ต่อมา ภิกษุเหล่านั้นเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ นั่ง ณ ที่สมควร แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุวัคกลีอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เธอขอถวายอภิเวทพระยกุลบาทของพระองค์ด้วยเศียรเกล้า และฝากมากราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่เคยขอบแคลงรูปที่ไม่เที่ยง ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ความพอใจ ความกำหนด หรือความรักใคร่ในสิ่งนั้นไม่มีแก่เรา ไม่เคยขอบแคลงเวทนาที่ไม่เที่ยง ... สัญญา ... สังขาร ... ไม่เคยขอบแคลง วิญญาณที่ไม่เที่ยง ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ความพอใจ ความกำหนด หรือความรักใคร่ในสิ่งนั้นไม่มีแก่เรา

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เราจะไปยังวิหารภาพสสิลาข้างภูเขาอิสสิลิ ซึ่งเป็นสถานที่ที่วัคกลีกุลบุตรได้นำคัสตรามา ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

ต่อมา พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังวิหารภาพสสิลาข้างภูเขาอิสสิลิพร้อมด้วยภิกษุจำนวนมาก ได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระวัคกลีนอนคอบิตอยู่บนเตียงแต่ไกลเดียว

สมัยนั้น ปราภูกุลมณเฑียรกลุ่มหมอกลอยไปทางทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง และทิศเฉียง ลำดับนั้นเอง พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายมองเห็นกลุ่มควันกลุ่มหมอกลอยไปทางทิศตะวันออก ฯลฯ และทิศเฉียงหรือไม่

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า เห็น พระพุทธเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลาย นั่นแลคือมารผู้มีบาป คั่นหาวิญญานของวัคกลีกุลบุตรด้วยคิดว่า วิญญานของวัคกลีกุลบุตรสถิตอยู่ที่ไหน ภิกษุทั้งหลาย วัคกลีกุลบุตรไม่มีวิญญานสถิตอยู่ ประนิพพานแล้ว

วัคกลีสูตที่ ๕ จบ

๖. อัสนชิสูตร

ว่าด้วยพระอัสนชิ

[๘๘] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ท่านพระอัสนชิอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก พักอยู่ที่กัสสปการาม

ครั้งนั้น ท่านพระอัสนชิเรียกภิกษุผู้ปฏิบัติทั้งหลายมากล่าวว่า มาเถิด ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิเวทพระยกุลบาทด้วยเศียรเกล้าตามคำของผมว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุอัสนชิอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอถวายอภิเวทพระยกุลบาทของ

พระองค์ด้วยเศียรเกล้า และขอพวกท่านจงกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดอาศัยความอนุเคราะห์เสด็จไปเยี่ยมภิกษุอัสนชิถึงที่อยู่เถิด

¹⁷ **นำคัสตรามา** ในที่นี้หมายถึงนำคัสตรามาฆ่าตัวตาย คือตัดก้านคอ (ส.ข.อ. (บาลี) ๒/๘๗/๓๔๓, ส.สพ.อ. (บาลี) ๓/๘๗/๒๒)

ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุอัสสชิอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระองค์ด้วยเศียรเกล้า และฝากมากราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดอาศัยความอนุเคราะห์เสด็จไปเยี่ยมภิกษุอัสสชิถึงที่อยู่เถิด

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมิตโดยคุณิภาพ

ครั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่สถิตแล้ว เข้าไปเยี่ยมท่านพระอัสสชิถึงที่อยู่ ท่านพระอัสสชิได้เห็นพระผู้มีพระภาคกำลังเสด็จมาแต่ไกลจึงลุกขึ้นจากเตียง

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระอัสสชิตถึว่า อยะเลย อัสสชิ เธออย่าลุกจากเตียงเลย เรายังนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้นั้น

พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว ได้ตรัสถามว่า อัสสชิ เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ฯลฯ อาการทุเลาปรากฏ อาการกำเริบไม่ปรากฏหรือ

ท่านพระอัสสชิกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนา มีแต่กำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ พระพุทธเจ้าข้า

อัสสชิ เธอไม่รำคาญ ไม่ทรมนทรมายบ้างหรือ

ความจริง ข้าพระองค์รำคาญ ทรมนทรมายมาก พระพุทธเจ้าข้า

อัสสชิ เธอติเตียนตนเองโดยศีลได้หรือไม่

ข้าพระองค์ติเตียนตนเองโดยศีลไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า

อัสสชิ ถ้าเธอติเตียนตนเองโดยศีลไม่ได้แล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอจะรำคาญ ทรมนทรมายไปทำไม

เมื่อก่อน ข้าพระองค์ระงับกายสังขาร (ลมหายใจเข้าออก) บรรเทาความป่วยไข้อยู่จึงไม่ได้สมาธิ เมื่อข้าพระองค์ไม่ได้สมาธิจึงคิดอย่างนี้ว่า เรายังไม่เสื่อมจากสมาธินั้นหรือ พระพุทธเจ้าข้า

อัสสชิ สมณพราหมณ์ทั้งหลายที่มีสมาธิเป็นแก่นสาร มีสมาธิเป็นคุณแห่งสมณะ เมื่อไม่ได้สมาธินั้น จึงคิดว่า เรายังไม่เสื่อมจากสมาธินั้นหรือ

อัสสชิ เธอจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง

ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า ฯลฯ

วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง

ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า

เพราะเหตุนั้นแล ฯลฯ อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ รู้ชัดว่า ... ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

ถ้าอริยสาวกนั้นเสวยสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า สุขเวทนานั้นไม่เที่ยง รู้ชัดว่า ไม่น่าหมกมุ่น รู้ชัดว่า ไม่น่าเพิลิตเพิลิน ถ้าเธอเสวยทุกขเวทนา ก็รู้ชัดว่า ทุกขเวทนานั้นไม่เที่ยง รู้ชัดว่า ไม่น่าหมกมุ่น รู้ชัดว่า ไม่น่าเพิลิตเพิลิน ถ้าเธอเสวยทุกขมสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า ทุกขมสุขเวทนานั้นไม่เที่ยง ฯลฯ รู้ชัดว่า ไม่น่าเพิลิตเพิลิน

ถ้าเธอเสวยสุขเวทนา ก็เป็นผู้ปราศจาก (กิเลส) เสวยสุขเวทนานั้น ถ้าเธอเสวยทุกขเวทนา ก็เป็นผู้ปราศจาก (กิเลส) เสวยทุกขเวทนานั้น ถ้าเธอเสวย

อทุกขมสุขเวทนา ก็เป็นผู้ปราศจาก (กิเลส) เสวยอทุกขมสุขเวทนานั้น

ถ้าอริยสาวกนั้นเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด ก็รู้ชัดว่า เราเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด ถ้าอริยสาวกเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด ก็รู้ชัดว่า เราเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด หลังจากตายไปก็รู้ชัดว่า ความเสวยอารมณ์ทั้งปวงไม่น่าเพลิดเพลิน จักเย็นในโลกลนี้ทีเดียว

อัสสชิ เพราะอาศัยน้ำมันและไส้ ตะเกียงน้ำมันจึงติดอยู่ได้ เพราะสิ้นน้ำมันและไส้ ตะเกียงน้ำมันจึงหมดเชื้อดับไป แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน

เมื่อเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด ก็รู้ชัดว่า เราเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด เมื่อเสวย เวทนามีชีวิตเป็นที่สุด ก็รู้ชัดว่า เราเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด หลังจากตายไป ก็รู้ชัดว่า ความเสวยอารมณ์ทั้งปวงไม่น่าเพลิดเพลิน จักเย็นในโลกลนี้ทีเดียว¹⁸

อัสสชิสูตรที่ ๖ จบ

๗. เขมกสูตร

ว่าด้วยพระเขมกะ

[๘๙] สมัยหนึ่ง พระเถระจำนวนมากอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี สมัยนั้น ท่านพระเขมกะอาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก พักอยู่ที่พทริการาม

ครั้งในเวลาเย็น พระเถระทั้งหลายออกจากที่หลีกเร้นแล้ว เรียกท่านพระทาสกะมากล่าวว่า มาเถิด ท่านทาสกะ ท่านจงเข้าไปหาภิกษุเขมกะถึงที่อยู่แล้วบอกว่า ท่านเขมกะ พระเถระทั้งหลายถามถึงท่านว่า เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ทุกขเวทนาทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้นหรือ อาการทุเลาปรากฏ อาการกำเริบไม่ปรากฏหรือ

ท่านพระทาสกะรับคำแล้วเข้าไปหาท่านพระเขมกะถึงที่อยู่ได้กล่าวว่า ท่านเขมกะ พระเถระทั้งหลายถามถึงท่านว่า เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ทุกขเวทนาทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้นหรือ อาการทุเลาปรากฏ อาการกำเริบไม่ปรากฏหรือ

ท่านพระเขมกะตอบว่า ท่านผู้มีอายุ ผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนา มีแต่กำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ

ครั้งนั้น ท่านพระทาสกะเข้าไปหาพระเถระทั้งหลายถึงที่อยู่แล้วเรียนว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเขมกะกล่าวว่า ผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนามีแต่กำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ

มาเถิด ท่านทาสกะ ท่านจงเข้าไปหาภิกษุเขมกะถึงที่อยู่แล้วบอกว่า ท่านเขมกะ พระเถระทั้งหลายถามถึงท่านว่า ท่านผู้มีอายุ อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ได้แก่

¹⁸ ดูเทียบ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๕๕/๒๗๙

๑. รูปุปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือรูป)
๒. เวทณุปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือเวทนา)
๓. สัญญุปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือสัญญา)
๔. สังขารุปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือสังขาร)
๕. วิญญาณุปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือวิญญาณ)

ท่านเขมกะพิจารณาเห็นอตฺตา หรือสิ่งที่เนื่องด้วยอตฺตาอะไร ๆ ในอุปาทาน ขันธ ๕ ประการนี้
ท่านพระทาสกะรับคำแล้วเข้าไปหาท่านพระเขมกะถึงที่อยู่ ฯลฯ ท่านเขมกะ พระเถระทั้งหลาย
ผกมาถามว่า ท่านผู้มีอายุ อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ได้แก่

๑. รูปุปาทานขันธ ฯลฯ ๕. วิญญาณุปาทานขันธ

ท่านเขมกะพิจารณาเห็นอตฺตา หรือสิ่งที่เนื่องด้วยอตฺตาอะไร ๆ ในอุปาทาน ขันธ ๕ ประการนี้
ท่านผู้มีอายุ อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ได้แก่

๑. รูปุปาทานขันธ ฯลฯ ๕. วิญญาณุปาทานขันธ

ผมไม่พิจารณาเห็นอตฺตา หรือสิ่งที่เนื่องด้วยอตฺตาอะไร ๆ ในอุปาทานขันธ ๕ ประการนี้เลย
ครั้งนั้น ท่านพระทาสกะเข้าไปหาพระเถระทั้งหลายถึงที่อยู่แล้วเรียนว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุ
เขมกะกล่าวว่า อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ได้แก่

๑. รูปุปาทานขันธ ฯลฯ ๕. วิญญาณุปาทานขันธ

ผมไม่พิจารณาเห็นอตฺตา หรือสิ่งที่เนื่องด้วยอตฺตาอะไร ๆ ในอุปาทานขันธ ๕ ประการนี้เลย
มาเถิด ท่านทาสกะ ท่านจงเข้าไปหาภิกษุเขมกะถึงที่อยู่แล้วบอกว่า ท่านเขมกะ พระเถระทั้งหลาย
ผกมาถามว่า อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ได้แก่

๑. รูปุปาทานขันธ ฯลฯ ๕. วิญญาณุปาทานขันธ

ทราบว่ หากท่านเขมกะไม่พิจารณาเห็นอตฺตา หรือสิ่งที่เนื่องด้วยอตฺตาอะไร ๆ ในอุปาทานขันธ ๕
ประการนี้เลย ถ้าเช่นนั้น ท่านเขมกะก็เป็นพระอรหันต ชีณาสพ

ท่านพระทาสกะรับคำแล้วเข้าไปหาท่านพระเขมกะถึงที่อยู่ ฯลฯ ท่านเขมกะ พระเถระทั้งหลาย
ผกมาถามว่า อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ได้แก่

๑. รูปุปาทานขันธ ฯลฯ ๕. วิญญาณุปาทานขันธ

ทราบว่ หากท่านเขมกะไม่พิจารณาเห็นอตฺตา หรือสิ่งที่เนื่องด้วยอตฺตาอะไร ๆ ในอุปาทานขันธ ๕
ประการนี้เลย ถ้าเช่นนั้น ท่านเขมกะก็เป็นพระอรหันต ชีณาสพ

ท่านผู้มีอายุ อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ได้แก่

๑. รูปุปาทานขันธ ฯลฯ ๕. วิญญาณุปาทานขันธ

ผมไม่พิจารณาเห็นอตฺตา หรือสิ่งที่เนื่องด้วยอตฺตาอะไร ๆ ในอุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ และผมก็
ไม่ได้เป็นพระอรหันตชีณาสพ แต่ผมเข้าใจว่า เรามี ในอุปาทานขันธ ๕ ประการ และผมก็ไม่ได้พิจารณาเห็น
ว่า เราเป็นอย่างนี้

ครั้งนั้น ท่านพระทาสกะเข้าไปหาพระเถระทั้งหลายถึงที่อยู่แล้วเรียนว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเขมกะกล่าวว่า อุปาทานชั้น ๕ ประการนี้ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว ได้แก่

๑. รูปุปาทานชั้น ๕ ฯลฯ ๕. วิญญาณุปาทานชั้น ๕

ผมไม่พิจารณาเห็นอรรถา หรือสิ่งเนื่องด้วยอรรถาอะไร ๆ ในอุปาทานชั้น ๕ ประการนี้เลย และผมก็ไม่ได้เป็นพระอรหันตชินาสพ แต่ผมเข้าใจว่า เรามี ในอุปาทานชั้น ๕ ประการ และผมก็ไม่ได้พิจารณาเห็นว่า เราเป็นอย่างนี้

มาเถิด ท่านทาสกะ ท่านจงเข้าไปหาภิกษุเขมกะถึงที่อยู่แล้วบอกว่า ท่านเขมกะ พระเถระทั้งหลาย ฝากมาถามว่า คำที่ท่านกล่าวว่า เรามี นั้นคืออะไร ท่านกล่าวว่า เรามีรูป กล่าวว่า เรามีนอกจากรูป ท่านกล่าวว่า เรามีเวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... ท่านกล่าวว่า เรามีวิญญาณ กล่าวว่า เรามีนอกจากวิญญาณ ท่านเขมกะ คำที่ท่านกล่าวว่า เรามี นั้นคืออะไร

ท่านพระทาสกะรับคำแล้วเข้าไปหาท่านพระเขมกะถึงที่อยู่ได้กล่าวว่า ท่าน เขมกะ พระเถระทั้งหลาย ฝากมาถามว่า คำที่ท่านกล่าวว่า เรามี นั้นคืออะไร ท่านกล่าวว่า เรามีรูป กล่าวว่า เรามีนอกจากรูป ท่านกล่าวว่า เรามีเวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... ท่านกล่าวว่า เรามีวิญญาณ กล่าวว่า เรามีนอกจากวิญญาณ ท่านเขมกะ คำที่ท่านกล่าวว่า เรามี นั้นคืออะไร

พอที่เถิด ท่านทาสกะ การเดินไปเดินมาบ่อย ๆ นี้จะมีประโยชน์อะไร ท่านจงหิบบิณฑบาตมา ผมจักเข้าไปหาพระเถระทั้งหลายเอง

ลำดับนั้น ท่านพระเขมกะย่นมุ้งเท้าเข้าไปหาพระเถระทั้งหลายถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ครั้นแล้ว พระเถระทั้งหลายได้ถามว่า ท่านเขมกะ คำที่ท่านกล่าวว่า เรามี นั้นคืออะไร ท่านกล่าวว่า เรามีรูป กล่าวว่า เรามีนอกจากรูป ท่านกล่าวว่า เรามีเวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... ท่านกล่าวว่า เรามีวิญญาณ กล่าวว่า เรามีนอกจากวิญญาณ ท่านเขมกะ คำที่ท่านกล่าวว่า เรามี นั้นคืออะไร

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผมไม่ได้กล่าวว่า เรามีรูป ทั้งไม่ได้กล่าวว่า เรามีนอกจากรูป ผมไม่ได้กล่าวว่า เรามีเวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ ทั้งไม่ได้กล่าวว่า เรามีนอกจากวิญญาณ แต่ผมเข้าใจว่า เรามี ในอุปาทานชั้น ๕ ประการ และผมก็ไม่ได้พิจารณาเห็นว่า เราเป็นอย่างนี้

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เปรียบเหมือนกลิ้งดอกอุบลก็ดี ดอกปทุมก็ดี ดอกบุณฑริกก็ดี ผู้ที่กล่าวว่า กลิ้งของใบ ว่า กลิ้งของสี หรือว่า กลิ้งของเกสร อย่างนี้ ชื่อว่ากล่าวถูกต้องหรือ

ไม่ถูกต้อง ท่านผู้มีอายุ

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อจะตอบให้ถูกต้อง ควรตอบอย่างไร

ท่านผู้มีอายุ เมื่อจะตอบให้ถูกต้อง ควรตอบว่า กลิ้งของดอก

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผมไม่ได้กล่าวว่า เรามีรูป ทั้งไม่ได้กล่าวว่า เรามีนอกจากรูป ผมไม่ได้กล่าวว่า เรามีเวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ ทั้งไม่ได้กล่าวว่า เรามีนอกจากวิญญาณ แต่ผมเข้าใจว่า เรามี ในอุปาทานชั้น ๕ ประการ และผมก็ไม่ได้พิจารณาเห็นว่า เราเป็นอย่างนี้

โอรัมภาคิยสังโยชน (สังโยชนเปื้องต่ำ) ๕ ประการพระอรียสาวกละได้แล้วก็จริง แต่ท่านก็ยังถอนมานะ ฉันทะ และอนุสัยอย่างละเอียดในอุปาทานชั้น ๕ ประการว่า เรามี ไม่ได้ ต่อมา ท่านพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในอุปาทานชั้น ๕ ประการว่า รูปเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งรูปเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งรูปเป็นอย่างนี้ เวทนาเป็นอย่างนี้ ... สัญญาเป็นอย่างนี้ ... สังขารเป็นอย่างนี้ ... วิญญาณเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้ เมื่อท่านพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในอุปาทานชั้น ๕ ประการนี้อยู่ ถึงแม้ท่านจะยังถอนมานะ ฉันทะ และอนุสัยอย่างละเอียดในอุปาทานชั้น ๕ ประการว่า เรามี ไม่ได้ แต่มานะ ฉันทะ และอนุสัยก็ถูกเพิกถอนขึ้นได้

ผ้าสกปรกเปื้อนมลทิน เจ้าของผ้ามอบผ้านั้นให้แก่ช่างซักผ้า ช่างซักผ้าขยี้ผ้านั้นในน้ำต่างเกลือ น้ำต่างขี้เถ้า หรือในโคลมัยแล้ว ซักในน้ำสะอาด ผ้านั้นสะอาดก็จริง แต่ผ้านั้นก็ยังไม่หมดกลิ่นน้ำต่างเกลือ กลิ่นน้ำต่างขี้เถ้า หรือกลิ่นโคลมัยที่ติดอยู่ ช่างซักผ้ามอบผ้านั้นคืนให้เจ้าของไป เจ้าของเก็บผ้านั้นใส่ไว้ในหีบ อบด้วยกลิ่น แม้ผ้านั้นจะยังไม่หมดกลิ่นน้ำต่างเกลือ กลิ่นน้ำต่างขี้เถ้า หรือกลิ่นโคลมัยที่ติดอยู่ แต่กลิ่นนั้นก็หายไป แม้ฉันทะ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้อนี้ก็ฉันทะเหมือนกัน สังโยชนเปื้องต่ำ ๕ ประการ พระอรียสาวกละได้แล้วก็จริง แต่ท่านก็ยังถอนมานะ ฉันทะ และอนุสัยอย่างละเอียดในอุปาทานชั้น ๕ ประการว่า เรามี ไม่ได้ ต่อมา ท่านพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในอุปาทานชั้น ๕ ประการว่า รูปเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งรูปเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งรูปเป็นอย่างนี้ เวทนาเป็นอย่างนี้ ... สัญญาเป็นอย่างนี้ ... สังขารเป็นอย่างนี้ ... วิญญาณเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้ เมื่อท่านพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในอุปาทานชั้น ๕ ประการนี้อยู่ ถึงแม้ท่านจะยังถอนมานะ ฉันทะ และอนุสัยอย่างละเอียดในอุปาทานชั้น ๕ ประการว่า เรามี ไม่ได้ แต่มานะ ฉันทะ และอนุสัยก็ถูกเพิกถอนขึ้นได้

เมื่อท่านพระเชมกะกล่าวอย่างนี้แล้ว พระเถระทั้งหลายได้กล่าวว่า พวกผมไม่ได้ถามมุ่งเบียดเบียนท่านเลย แต่ท่านเชมกะสามารถบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย ซึ่งคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นโดยพิสดาร ตามที่ท่านบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายแล้วโดยพิสดาร

ท่านพระเชมกะได้กล่าวอย่างนี้แล้ว พระเถระทั้งหลายมีใจยินดี ต่างชื่นชมภาษิตของท่านเชมกะ ก็เมื่อท่านพระเชมกะกล่าวเวยายกรณภาษิตนี้อยู่ จิตของพระเถระประมาณ ๖๐ รูปและของท่านพระเชมกะก็หลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น

เชมสูตรที่ ๗ จบ

๘. ฉันทสูตร

ว่าด้วยพระฉันทะ

[๙๐] สมัยหนึ่ง พระเถระจำนวนมากอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี ครั้นในเวลาย่ำเย็น ท่านพระฉันทะออกจากที่หลีกเร้นแล้ว ถือลูกตาลเดินเข้าออกวิหารกล่าวว่า ขอท่านทั้งหลาย จงดักเตือน พร่ำสอน แสดงธรรมมีกถาแก่ผม พอที่ผมจะเห็นธรรมได้

เมื่อท่านพระฉันทะกล่าวอย่างนี้แล้ว พระเถระทั้งหลายได้กล่าวกับท่านว่า ท่านฉันทะ รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง รูปเป็นอนัตตา เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเป็นอนัตตา สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา

ลำดับนั้น ท่านพระฉันทะได้มีความคิดว่า แม้เราก็มีความคิดว่า รูปไม่เที่ยง เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณไม่เที่ยง รูปเป็นอนัตตา เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเป็นอนัตตา สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ จิตของเราไม่แล่นไป ไม่เสื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปใน ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สละอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่สํารอกราคะ เป็นที่ดับ(ทุกข์) เป็นที่ดับ(ตัณหา) ความสะดุ้งกลัวและอุปาทานก็เกิดขึ้น ใจจึงท้อถอย เมื่อเป็นเช่นนี้ อะไรเล่าเป็นอรรถาของ เรา แต่ความคิดอย่างนี้ย่อมไม่มีแก่ผู้เห็นธรรม ใครเล่าจะแสดงธรรมแก่เรา พอที่เราจะเห็นธรรมได้

ลำดับนั้น ท่านพระฉันทะได้มีความคิดต่อไปว่า ท่านอานนทนี้อยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ซึ่งพระศาสดาทรงสรรเสริญและเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้เป็นวิญญูชนกียกย่อง จะสามารถแสดงธรรมแก่เรา พอที่เราจะเห็นธรรมได้ อนึ่ง เราก็มีความคุ้นเคยในท่านอานนทมาก ทางที่ดี เราควรเข้าไปหาท่านอานนทถึงที่อยู่

ต่อมา ท่านพระฉันทะเก็บจำเสนาสนะแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปหาท่านพระอานนทถึงโฆสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวว่า

ท่านอานนท สมัยหนึ่ง ผมอยู่ ณ ปาอิสิปถมนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี ครั้นในเวลาเย็น ผมออกจากที่หลีกเร้น ถือบถุคตาดินเข้าออกวิหารได้กล่าวว่า ขอท่านทั้งหลาย จงดักเตือน พร้าสอน แสดงธรรมมีกถาแก่ผม พอที่ผมจะเห็นธรรมได้ เมื่อผมกล่าวอย่างนี้แล้ว พระเถระทั้งหลายได้กล่าวว่า ฉันทะ รูปไม่เที่ยง เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณไม่เที่ยง รูปเป็นอนัตตา ฯลฯ วิญญาณเป็นอนัตตา สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา

ท่านผู้มีอายุ ผมได้มีความคิดว่า แม้เราก็มีความคิดว่า รูปไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณไม่เที่ยง รูปเป็นอนัตตา เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเป็นอนัตตา สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ จิตของเราไม่แล่นไป ไม่เสื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปใน ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สละอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่สํารอกราคะ เป็นที่ดับ(ทุกข์) เป็นที่ดับ (ตัณหา) ความสะดุ้งกลัวและอุปาทานก็เกิดขึ้น ใจจึงท้อถอย เมื่อเป็นเช่นนี้ อะไรเล่าเป็นอรรถาของ เรา แต่ความคิดอย่างนี้ย่อมไม่มีแก่ผู้เห็นธรรม ใครเล่าจะแสดงธรรมแก่เรา พอที่เราจะเห็นธรรมได้

ท่านผู้มีอายุ ผมได้มีความคิดต่อไปว่า ท่านอานนทนี้อยู่ ณ โฆสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ซึ่งพระศาสดาทรงสรรเสริญและเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้เป็นวิญญูชนกียกย่อง จะสามารถแสดงธรรมแก่เรา พอที่เราจะเห็นธรรมได้ อนึ่ง เราก็มีความคุ้นเคยในท่านอานนทมาก ทางที่ดี เราควรเข้าไปหาท่านอานนทถึงที่อยู่ ขอท่านอานนทจงดักเตือน พร้าสอน แสดงธรรมมีกถาแก่ผม พอที่ผมจะเห็นธรรมได้เถิด

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ผมก็พอใจยินดีกับท่านฉันนะ ท่านฉันนะได้ทำ ความเห็นให้ชัดแจ้ง ทำลายความตื้อตึงแล้ว ท่านฉันนะ ท่านจงเงี่ย โสตลง ท่านสมควรจะรู้ธรรมได้อย่าง แจ่มแจ้ง

ลำดับนั้น ปิติและปราโมทย์อย่างยิ่ง ได้เกิดขึ้นแก่ท่านพระฉันนะด้วยเหตุเพียงเท่านั้นว่า เราสมควร จะรู้ธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ท่านฉันนะ ผมได้สดับคำนี้มาเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคผู้ตรัส สอนภิกษุทั้งหลายว่า กัจจานะ โดยมาก โลกนี้อาศัยที่สุด ๒ อย่าง คือ (๑) ความมี (๒) ความไม่มี

ก็เมื่อบุคคลเห็นความเกิดขึ้นของโลกด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความไม่มีในโลกก็ไม่มี เมื่อบุคคลเห็นความดับของโลกด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความมีในโลกก็ไม่มี

กัจจานะ โดยมาก โลกนี้พัวพันอยู่ด้วยอุปายและความยึดมั่นอันเป็นเหตุถื้อมัน แต่อริยสาวกนี้ไม่ เข้าไปยึดมั่นอุปายและความยึดมั่นอันเป็นเหตุที่ใจเข้าไปตั้งมั่นถื้อมันและนอนเนื่องว่า อัตตาของเรา ไม่ เคลือบแคลง ไม่สงสัยว่า ทุกข์นั้นแลเมื่อเกิดย่อมเกิดขึ้น ทุกข์เมื่อดับย่อมดับไป อริยสาวกนั้นมีญาณหยั่งรู้ใน เรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นเลย

กัจจานะ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ จัดว่าเป็นสัมมาทิฐิ

กัจจานะ ที่สุดอย่างที่ ๑ นี้ คือ สิ่งทั้งปวงมีอยู่ ที่สุดอย่างที่ ๒ นี้ คือ สิ่งทั้งปวงไม่มี ตถาคตไม่เข้าไป ไกลที่สุดทั้ง ๒ นี้แสดงธรรมโดยสายกลางว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้มีได้ด้วยประการอย่างนี้ เพราะอวิชชาอันแลดับไม่ เหลือด้วยวิราคะ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้มีได้ด้วย ประการอย่างนี้

ท่านพระฉันนะกล่าวว่า ท่านอานนท์ ข้อที่เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้เช่นกับท่านเป็นผู้อนุเคราะห์ มุ่งประโยชน์ ว่ากล่าว พร่ำสอน ย่อมเป็นอย่างนั้น และเพราะได้ฟังธรรมเทศนาของท่านอานนท์ ผมจึงได้ บรรลุธรรม

ฉันทสูตรที่ ๘ จบ

๙. ราหุลสูตร

ว่าด้วยพระราหุล

[๙๑] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ครั้งนั้น ท่านพระราหุลเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้ ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้ เห็นอย่างไร จึงจะไม่มีมือหังการ มมังการ และมานานุสัยในกายที่มีวิญญาณนี้ และในนิมิตทั้งปวงในภายนอก

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ราหุล รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายใน หรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม บุคคลเห็นรูปทั้งหมดนั้นด้วยปัญญา อันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ...

วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก ฯลฯ บุคคลเห็นวิญญาณทั้งหมดนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมัน นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา

ราหุล เมื่อบุคคลรู้ เห็นอย่างนี้ จึงจะไม่มัวหังการ มมังการ และมานานุสัย ในกายที่มีวิญญาณนี้ และในนิमितทั้งปวงในภายนอก

ราหุลสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ทุตยราหุลสูตร

ว่าด้วยพระราหุล สูตรที่ ๒

[๙๒] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ท่านพระราหุลนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้ เห็นอย่างไร ใจจึงจะปราศจากอหังการ มมังการ และมานานุสัยในกายที่มีวิญญาณนี้ และในนิमितทั้งปวงในภายนอก ก้าวล่วงมานะด้วยดี สงบระงับ หลุดพ้นดีแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ราหุล รู้อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด ฯลฯ ไกลหรือใกล้ก็ตาม บุคคลเห็นรูปทั้งหมดนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมัน นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะไม่ถือมัน

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ...

สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ...

วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม บุคคลเห็นวิญญาณทั้งหมดนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมัน นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะไม่ถือมัน

ราหุล เมื่อบุคคลรู้ เห็นอย่างนี้ ใจจึงจะปราศจากอหังการ มมังการ และมานานุสัยในกายที่มีวิญญาณนี้ และในนิमितทั้งปวงในภายนอก ก้าวล่วงมานะด้วยดี สงบระงับ หลุดพ้นดีแล้ว

ทุตยราหุลสูตรที่ ๑๐ จบ

เถรวรรคที่ ๔ จบ